

Arts escèniques. Dansa

Ballant **LA VIDA**

BALLARINS I
BALLARINES
QUE HAN
REVOLUCIONAT
L'ESCENARI

Biblioteca dels Safareigs
Biblioteques Municipals de Sabadell

PRESENTACIÓ

Aquesta guia neix amb motiu de la celebració del Dia Internacional de la Dansa, que és el 29 d'abril.

Al llarg de la història de la dansa hi ha hagut ballarines i ballarins que amb la seva forma de concebre el moviment, sigui per les seves coreografies, per la seva virtuositat o per la fusió de disciplines, han revolucionat l'escenari escènic i l'art del moviment del cos. Amb aquest recull que hem fet volem recordar els seus noms, perquè continuïn ballant la vida tal com ho fan o ho van fer mentre nosaltres ens contagiem del seu ritme i el seu art.

"si pogués dir el que sento no valdria la pena
ballar-ho" Isadora Duncan

CARLOS ACOSTA

(1973-)

Nascut a l'Havana, Cuba, Carlos Acosta ha ballat a les companyies més prestigioses del món, ha estat premiat en diverses ocasions i ha estat primer ballarí de la Royal Ballet de Londres. La seva alegria de ballar, la seva capacitat per transmetre emocions dalt de l'escenari i les seves condicions atlètiques són les que l'han fet singular i inspirador per a altres ballarins.

On before (2010) és reivindicat per Carlos Acosta com un dels espectacles més importants que ha creat i ballat. Emotiu i intimista, *On before* tracta la relació entre una dona i un home, i s'acompanya d'un repertori musical que inclou des de Händel a composicions del violinista cubà Omar Puente. Un espectacle que ret homenatge a la seva mare.

Acosta, Carlos. ***Sin mirar atrás: la historia de un bailarín cubano***. Plataforma, 2018.

Royal Ballet. ***Les Patineurs; Divertissements***. Opus Arte, 2011.

Bollaín, Iciar. ***Yuli***. Aurum Producciones, 2019.

ALVIN AILEY

(1931-1989)

Nascut a Texas, Estats Units, Alvin Ailey va debutar com a ballarí a la Lester Horton Dance Theatre i va ser alumne de Martha Graham, Hanya Holm, Doris Humphrey i Charles Weidman. Va saber fusionar el teatre, la dansa moderna, el ballet i el jazz. A través del moviment del cos va homenatjar la cultura afroamericana i va fundar L'*Alvin Ailey American Dance Theater* que donava oportunitats als ballarins i ballarines afroamericanes. Les seves coreografies parlaven de les dures experiències viscudes d'infant als camps de cotó.

Revelation (1960) és un diàleg entre l'alegria i el dolor. Cants espirituals, música gòspel i blues fan homenatge a aquesta Texas rural i als seus records d'infants. L'emoció d'aquest espectacle converteix l'experiència personal en un cant universal a l'esperança, transcendint generacions i èpoques i convertint-se en un clàssic de la dansa moderna.

Alvin Ailey American Dance Theater. ***A Tribute to Alvin Ailey***. ArtsHaus Musik, 1990.

Alvin Ailey American Dance Theater. ***An Evening with the Ailey American Dance Theatre***. Arthaus Musik, 2004.

Tracy, Robert. ***Ailey spirit: the journey of an American dance company***. Stewart, Tabori & Chang, 2004.

ALICIA ALONSO

(1920-2019)

Nascuda a l'Havana, Cuba, Alicia Martínez del Hoyo va ser ballarina de dansa clàssica. A causa d'un despreniment de retina als 19 anys, va perdre pràcticament la visió d'un ull, però això no li va impedir ballar en els escenaris més prestigiosos del món, els Ballets Russos, el Teatre Bolxoi, el Ballet de l'Òpera de París. Va fundar la primera companyia de dansa nacional de Cuba i un cop retirada dels escenaris, després d'una llarga vida ballant, va ser mestra de la seva pròpia escola formant a generacions de ballarins i ballarines.

De totes les interpretacions que va fer, el paper de *Giselle* és el més aclamat per la reinterpretació que en va fer, pels girs vertiginosos del seu cos i per la caracterització del personatge d'aquesta dramàtica camperola condemnada a convertir-se en un ésser màgic del bosc en ser rebutjada pel seu estimat.

Alonso, Alicia. ***Diálogos con la danza***. Cumbres, 2020.

Simón, Pedro. ***El arte coreográfico de Alicia Alonso***. Cumbres, 2021.

Salas, Roger. ***Más allá del escenario: el ballet "Muerte de Narciso" de Alicia Alonso***. Cumbres 2012.

Alicia Alonso: prima ballerina assoluta. Video Artists International, 2005.

RAFAEL AMARGO

(1975-)

Jesús Rafael García Hernández va néixer a Granada. Sense perdre les arrels del flamenc, Rafael Amargo ha sabut integrar a les seves coreografies la dansa contemporània que va aprendre a l'escola Martha Graham de Nova York. Les arts visuals i plàstiques també tenen cabuda en els seus espectacles on col·labora amb artistes del món de la pintura, l'escultura o la fotografia.

A *Poeta en Nueva York* (2002) Rafael Amargo s'inspira en l'obra de Federico García Lorca i exemplifica aquesta forma de ballar que fusiona flamenc i dansa contemporània, música de jazz i ritmes llatins. La posada en escena inclou la declamació de poemes i el vestuari i la il·luminació són també cabdals en l'espectacle.

Egea, Jorge. ***La danza de Dionisio: Rafael Amargo interpretado por Jorge Egea***. Ediciones de la Fundació Privada de les Arts i els Artistes, 2021.

Guerrero, Lola (dir.). ***El crimen de una novia***. Cameo, 2006.

CARMEN AMAYA

(1913-1963)

Nascuda a Barcelona, Carmen Amaya va ballar des de ben petita acompanyant els seus pares. Va intervenir en nombroses pel·lícules i es va fer cèlebre pels seus girs i per un joc de peus vertiginós fins al moment atribuït únicament als homes. La passió amb que ballava un flamenc d'arrels tradicionals i influència nord-americana omplia l'escenari d'una energia única.

Un dels seus millors espectacles és *Bolero de Ravel* (1947), en ell contorsiona el cos i porta al gest la duresa d'un ball apassionat que creix a mesura que avança. Sense oblidar el públic, connecta amb ell i fa mostra d'una força, una llibertat de moviment i una emoció desbordant.

Madridejos Mora, Montserrat; Pérez Merinero, David. **Carmen Amaya**. Bellaterra, 2013.

Hidalgo Gómez, Francisco. **Carmen Amaya: cuando duermo sueño que estoy bailando**. Carena, 2009.

Prats, David (dir.). **Granizo sobre los cristales: documental de la vida de Carmen Amaya**. Anola, 2003.

CLAUQUÉ (TAP DANCE)

FRED ASTAIRE

(1899-1987)

Nascut a Los Angeles, Frederick Austerlitz va revolucionar els escenaris del cinema musical. Els passos ballats formaven part de la narrativa de la pel·lícula. El seu incomparable sentit del ritme, la perfecció dels detalls, l'elegància amb què es movia i el seu virtuosisme van convertir-lo en una estrella del ball.

Sombrero de copa (1935) és una de les pel·lícules més famoses de Fred Astaire, amb música d'Irving Berlin i tenint com a parella de ball Ginger Rogers. L'escena de ball del Cheek to cheek ha quedat per sempre en l'imaginari col·lectiu i en la història del cinema musical. Moviments ràpids i una excel·lent sincronització de la parella caracteritzen la coreografia d'aquest ball.

Flores, Edu. **Los zapatos de Fred Astaire y otras historias increíbles**. Apila, 2013.

Donen, Stanley (dir.). **Bodas reales**. Sogemedia, 2002.

Sandrich, Mark (dir.). **Sombrero de copa**. Manga, 2000.

GEORGE BALANCHINE

(1904-1983)

Nascut a Sant Petersburg, Gueorgui Melitónovitx Balantxivadze va canviar la forma en què es ballava la dansa clàssica. És considerat el creador del ballet contemporani, amb més de 400 ballets coreografiats. Cossos més estilitzats, més velocitat en els girs, força, vestuari minimalista són algunes de les seves característiques. Balanchine va fusionar el ballet amb el jazz i la dansa moderna creant un estil molt personal on les línies tenien un paper destacat i la tècnica dels braços, les cames i les posicions eren molt precises i treballades.

El Trenca-nous (1954): és una de les obres més reconegudes de Balanchine. Amb partitura de Txaikovski, tot i ja haver estat representada amb anterioritat, Balanchine la va adaptar de nou amb el seu estil i va incorporar elements que han perdurat en un espectacle, que s'ha convertit en un clàssic de Nadal.

Balanchine, George. **101 argumentos de grandes ballets: argumentos escena por escena de los ballets más populares, antiguos y nuevos.** Alianza, 1988.

MIKHAÏL BARÍXNIKOV

(1948-)

Nascut a Riga, Letònia, Mikhaïl Nikolàievitx Baríxnikov destaca per una tècnica impecable i un gran carisma per seduir als espectadors i espectadores. Mikhaïl ha ballat per coreògrafs d'estils i tècniques ben diferents. Georges Balanchine va crear coreografies pensant especialment en ell. La seva innovació i el seu llegat és reivindicat a tot el món i especialment a Barcelona. El 2005, va fundar el Baryshnikov Arts Center a Nova York, dedicat a la innovació artística.

Giselle (1974) d'Adolphe Adams és un dels ballets que el va consagrar com un dels millors ballarins del món. La seva tècnica, el seu carisma i la reinterpretació del paper d'Albrecht li van valdre aquesta fama.

American Ballet Theatre. **American Ballet Theatre at The Met: mixed Bill**. NVC Arts, 1984.

American Ballet Theatre. **Don Quixote**. NVC Arts, 1983.

Ross, Herbert (dir.) **Paso decisivo**. Twentieth Century Fox, 2006.

PINA BAUSCH

(1940-2009)

Nascuda en plena Segona Guerra Mundial a la Renània del Nord, Philippine "Pina" Bausch va renovar la dansa moderna. Ho va fer fusionant dansa i teatre i ampliant les possibilitats d'ambdues. La música va posar-se al servei de l'emoció i de l'atmosfera de l'espectacle. Va incloure el gest mímic i les arts visuals. L'emoció, el simbolisme d'objectes quotidians i el tractament de temes humans universals van ocupar l'escenari amb aquest nou concepte que es va anomenar DANSA-TEATRE.

Cafè Müller (1978) és un dels seus espectacles més aclamats. El diàleg entre els ballarins i ballarines i entre elles i l'escenografia feta de taules i cadires dona lloc a una dansa-teatre de gran càrrega emocional. Una atmosfera íntima que parla de la soledat i la cerca de l'encontre.

The Pina Bausch sourcebook: the making of Tanztheater. Routledge, 2012.

Sánchez, Mª Isabel. ***Pina Bausch.*** Alba, 2021.

Bausch, Pina. ***Walzer.*** L'Arche, 2012.

Wenders, Wim (dir.). ***Pina: danzad, danzad o estaréis perdidos.*** Avalon, 2012.

Linsel, Anna ; Hoffman, Rainer (dir.). ***Dancing dreams.*** Cameo, 2012.

MAURICE BÉJART

(1927-2007)

Nascut a Marsella, Maurice-Jean Berger fou un gran renovador de la dansa clàssica, aportant nous elements o coreografiant de nou ballets clàssics. Un dels elements més destacats va ser que va crear papers que podien ser ballats per ballarins i ballarines indistintament. Va introduir temes actuals dins un repertori clàssic, va minimitzar el vestuari i va donar protagonisme a solistes arribant a eliminar els cors.

La consagració de la primavera (1959) és una revisió del clàssic amb música d'Igor Stravinski, coreografiat també per Nijinsky, Martha Graham, Mary Wigman, Pina Bausch i Sasha Waltz. La consagració de Béjart és, en paraules seves, “força i simplicitat”, l'escenari és neutre per donar el protagonisme a qui balla, un ball primitiu pels ballarins i subtil per les ballarines.

Béjart; Maurice ; Réquillart, Bruno (dir.). **Dance**. Editions PC, 2005.

Béjart; Maurice. **Cartas a un joven bailarín**. Libros del Zorzal, 2005.

Béjart Ballet Lausanne. **Maurice Bejart's The nutcracker**. TDK, 2003.

AUGUST BOURNONVILLE

(1805-1879)

Nascut a Copenhaguen, va renovar la dansa clàssica. Expressiu i amant del gest va posar el seu estil a l'abast de temes d'actualitat en la seva època en què la lluita era present. Va crear una tècnica d'entrenament i un mètode d'ensenyament de la dansa, el seu ball va ser elegant i elàstic i les seves coreografies són ballades encara per moltes companyies. El treball dels peus en el cas dels homes, de la posició dels braços, l'harmonia de les composicions són elements característics de Bournonville.

La sílfide i l'escocès (1836) és un dels ballets que el va fer més cèlebre. Bournonville va realitzar diversos canvis aportant profunditat psicològica als personatges, va donar més protagonisme i força als personatges masculins que van passar d'acompanyar a equiparar-se en importància a les ballarines. Actualment, la seva versió es troba en els repertoris de les companyies més destacades.

Navarro Sanler, Ioshinobu. **August Bournonville: Historia de una tradición.** Ediciones Cumbres, 2019.

JOAQUIN CORTÉS

(1969-)

Nascut a Còrdova, Joaquín Pedraja Reyes ha ballat a múltiples escenaris i ha estat figura del Ballet Nacional de España. Les seves coreografies es caracteritzen per la fusió d'estils musicals, de dansa clàssica i flamenca. El vestuari, creat per dissenyadors com John Galliano, Armani o Dolce & Gabbana, també ha estat un tret distintiu dels seus espectacles avantguardistes. Un gran moviment de peus i una excel·lent tècnica, però potser la seva gran aportació ha estat el mestissatge.

Pasión gitana (1995) és un homenatge a la cultura gitana i al seu avi. Amb una llarga faldilla i el tors nu, mentre les ballarines vesteixen pantalons, Cortés desplega passió i ràbia en un espectacle que perdurarà en el temps.

Joaquín Cortés: live at the Royal Albert Hall. Sony, 2003.

Palacios, Manuel (dir.). **Gitano.** Sogepaq, 2000.

MERCE CUNNINGHAM

(1919-2009)

Nascut a Washington, Merce Cunningham va qüestionar-se el significat de la dansa i junt amb Pina Bausch van ser dos dels màxims precursors de la dansa postmoderna. Quan la tècnica deixa de ser un dels elements cabdals i qualsevol moviment pot esdevenir dansa la llibertat coreogràfica és immensa. El què és abstracte, el moviment improvisat i l'experimentació obren nous camins dins i fora els escenaris. Cunningham va saber treballar amb els equilibris i les posicions del tors i les seves idees i creacions van marcar un abans i un després en la història de la dansa.

Cunningham, Merce. ***El bailarín y la danza***. Global Rhythm, 2009.

Brown, Carolyn (dir.). ***Chance and circumstance: twenty years with Cage and Cunningham***. Knopf, 2007.

Meade, Fionn ; Rothfuss, Joan (dir.). ***Merce Cunningham: common time***. Walker Art Center, 2017.

Deli commedia ; Changing steps ; Beach birds for camera. Éditions à voir, 2003.

Points in space. Kultur, cop. 2007.

SERGEI DIÀGUILLEV

(1872-1929)

Nascut a Rússia, Diàguilev no fou ni ballarí, ni coreògraf, però les seves aportacions a la dansa clàssica són notables. Musicòleg de formació, va fundar la companyia els *Ballets russos* contractant ballarins com Anna Pàvlova i Vàtslav Nijinski, pintors com Pablo Picasso, compositors com Claude Debussy, Maurice Ravel, Manuel de Falla o Richard Strauss i coreògrafs com George Balanchine. Els Ballets russos han representat, en la història de la dansa, un moment de canvi i un bressol de molts i moltes artistes.

Els ballets russos de Diaghilev 1909-1929: quan l'art balla amb la música.
Fundació "la Caixa", 2011.

Buckle, Richard. ***Diaghilev: biographie.*** Lattès, 1980.

ISADORA DUNCAN

(1877-1927)

Nascuda a San Francisco, Dora Angela Duncanon és una de les ballarines més revolucionàries en el món de la dansa. Pionera de la dansa lliure que defugia els codis rígids del ballet és una de les figures claus de la dansa moderna. En són trets distintius la connexió amb la natura -cèlebres són els seus balls vora el mar, en els límits entre sorra i onades- la llibertat del moviment del cos, el fet de ballar descalça i amb els cabells deixats anar i vestida amb teles sinuoses. La seva forma d'entendre la dansa va ser també una reivindicació de la dona i les seves llibertats.

Alonso de Agustín, Patricia; Santolaya, Antonia. **Isadora Duncan: la bailarina del mar.** Hotel Papel, 2010.

Jones, Sabrina. **Isadora Duncan: una biografia gráfica.** Ediciones, 2013.

Duncan, Isadora. **El arte de la danza.** Akal, 2016.

Duncan, Isadora. **Bailando en la oscuridad: autobiografía.** JC, 2005.

Isadora Duncan 1877-1927: une sculpture vivante: Musée Bourdelle: 20 novembre 2009 - 14 mars 2010. Paris-Musées, 2009.

Reitz, Karel (dir.) **Isadora.** Nacadih, 2012.

KATHERINE DUNHAM

(1909-2006)

Nascuda a Chicago, Katherine Dunham va ser una innovadora de la dansa moderna. Va incorporar elements provinents del ball i la cultura africana, afroamericana, del Carib i Sud-amèrica i va saber integrar-los a la dansa clàssica i la dansa moderna europea com són els moviments aïllats de diferents parts del cos. Però les seves innovacions no es van limitar al moviment, també va aportar una nova dimensió, més espiritual, al concepte de dansa.

L'Ag'Ya (1937) és un ball que s'inspira en una dansa/lluïta de les illes Martiniques, un tipus de combat que era ballat pels esclaus. L'argument fa referència a l'enamorament entre un pescador i una noia i la intervenció d'un dimoni. Un altre dels espectacles més emblemàtics de Dunham és *A Bal Negre* (1946) on utilitzarà música de Cuba, d'Haití, Brasil i Martinica.

Katherine Dunham. MacNeil-Lehrer Productions, 1978. Recurs en línia: e-biblio.cat.

MATS EK

(1945-)

Nascut a Suècia, Mats Ek ha reinterpretat els ballets clàssics i la seva obra coreogràfica ha representat una profunda renovació en la dansa. Amb aquestes noves versions reivindica la necessitat de visitar aquestes històries perquè puguin continuar sent significatives. L'estructura de les peces, els moviments senzills i l'actualització dels contes de fades són alguns dels elements que caracteritzen les seves coreografies.

Smoke (1995) és una de les seves aportacions més destacades. Interpretada per Niklas Ek i Sylvie Guillem tracta la convivència quotidiana entre una parella. Amb aquesta peça Mats Ek reforça el concepte del moviment com a llenguatge i com a expressió en si mateix.

Kungliga Baletten (Estocolm). ***Juliet & Romeo***. C Major, 2014.

Cullberg Ballet. ***Carmen***. Arthaus Musik, 1996.

Cullberg Ballet. ***Sleeping beauty***. Arthaus Musik, 1999.

MARGOT FONTEYN

(1919-1991)

Nascuda a Surrey, Anglaterra, Margaret Evelyn de Arias, va ser *prima ballerina assoluta* de la Royal Ballet. Una tècnica perfecta, uns moviments elegants i harmoniosos van fer de Fonteyn una de les ballarines més destacades dels escenaris i del ballet clàssic. Va tenir com a parella de ball a Rudolf Nuréyev i els coreògrafs que hi van treballar van escriure les interpretacions especialment pensant en ella.

La bella dorment (1946) és una les peces de ballet més ben ballades per Margot Fonteyn. En ella interpretava a la princesa Aurora d'una forma molt personal i s'acompanyava amb Robert Helpmann com a príncip Florimund.

Fonteyn, Margot. **Swan lake**. Ashton Scholastic, 1989.

Wiener Staatsoper. **Swan lake**. Deutsche Grammophon, 2005.

Sadler's Wells Royal Ballet. **Cinderella**. Video Artists International, 2004.

Jourdan, Pierre (dir.). **Yo soy la danza**. Impacto, 2015.

WILLIAM FORSYTHE

(1940-)

Nascut a Nova York, William Forsythe és un reconegut coreògraf que ha revolucionat el ballet, integrant-lo amb les arts visuals i creant instal·lacions musicals i interactives. És un dels grans investigadors del moviment. Deixant entrar a l'escenari la dansa multidisciplinària, la barreja d'estils i l'ús de tècniques diverses. William Forsythe obre infinites possibilitats d'expressió i treball i inclou continues xarxes referencials.

Artifact (1984) és una de les obres més trencadores de William Forsythe on es pot captar aquesta fusió: sabates de ballet i moviments clàssics amb moviments lliures i fluids, composicions modernes, improvisacions i combinació amb text parlat. Estructurada en quatre parts i una duració de dues hores *Artifact* té una gran càrrega teatral, una narració abstracta que treballa els equilibris, els desplaçaments per l'escenari, el treball de les puntes i la flexibilitat. El seu creador ha estat darrere de la coreografia, la il·luminació, el vestuari, la música, la direcció i l'escenografia.

El cuerpo incalculable: William Forsythe, Gerald Siegmund y los diferenciales de la danza. Mercat de les Flors, 2018.

BOB FOSSE

(1927-1987)

Nascut a Chicago, Robert Louis Fosse va revolucionar les coreografies dels musicals tant a l'escenari dels teatres com al cinema (*Chicago*, *Cabaret*, *All That Jazz*) i va introduir un estil molt propi amb elements claus com les mans de jazz, l'encreuament de turmells, els moviments d'espatlles i de malucs, la posició dels genolls. Els barrets i els guants són també habituals en el vestuari de les seves creacions. En l'àmbit narratiu va incloure l'execució de dos temps que transcorren paral·lelament.

Chicago (1975) és un dels seus espectacles més aclamats. Actors vestits de negre representen una trama sobre el món de l'espectacle als anys vint. Una història universal, basada en fets reals, amb una coreografia sensual i divertida amb tots els elements propis de l'estil Fosse.

Gottfried, Martin. **Bob Fosse: vida y muerte**. Alba, 2006.

Fosse, Bob (dir.). **All that jazz : empieza el espectáculo**. Research Entertainment, 2015.

Fosse, Bob (dir.). **Cabaret**. Creative, 2011.

LOÏE FULLER

(1862-1928)

Nascuda a Illinois, Marie Louise Fuller va revolucionar l'estètica dels escenaris innovant en l'escenografia. Va introduir llargues teles que amb l'ajuda d'un joc de llums creava figures i moviments sorprenents, efectes i atmosferes espectaculars de gran bellesa.

Va crear dispositius elèctrics que va arribar a patentar i es va servir de materials químics lumínics que junt amb les robes àmplies que duia centrava el focus de l'espectacle en la plasticitat del ball més que en la tècnica d'aquest. El seu treball de llum i color va influenciar coreògrafs i artistes posteriors.

Dansa serpentina (1892), estrenada en el Madison Theater de Nova York, és una mostra d'aquesta coreografia basada en els efectes visuals. El teixit, les llums de colors, els moviments en espiral i els expansius, que s'ajuden de vares, creen una metamorfosis de formes i volums sorprenents.

Núñez Pereira, Cristina. ***Iguales en sensibilidad : Wilson Bentley, Loïe Fuller.*** Palabras Aladas, 2018.

ANTONIO GADES

(1936-2004)

Nascut al País Valencià, Antonio Esteve Rodenas va formar-se en dansa clàssica i va viatjar molt buscant les arrels del flamenc, dansa en la qual es va especialitzar. El ball del gest, del dramatisme, despullat d'elements, un ball auster, van caracteritzar la seva manera de ballar. Creia en la dansa com a forma cultural d'un poble, les seves coreografies prescindien del que és superflu i unien estils i escoles diferents de flamenc amb l'anhel de fer-ne una dansa universal.

Carmen (1983) és el tercer ballet d'Antonio Gades, inspirat en el llibre de Prosper Mérimée i amb música de Georges Bizet. *Carmen* és, en paraules de Gades, símbol de llibertat i de lluita. Tots els elements: música, coreografia, vestuari, escenografia es posen a disposició de la història que és narrada de forma sòbria i austera, minimalista.

Antonio Gades y los clásicos. Centro de Documentación de las Artes Escénicas y de la Música, 2024.

Antonio Gades: 1936-2011: un legado universal. Fundación Antonio Gades: Ayuntamiento de Getafe, 2010.

Esteve Bartomeu, Enric. **Des de Sierra Maestra (Cuba) al carrer de l'Aurora (Igualada) : tibant del fil.** Marrè, 2017.

ISRAEL GALVÁN

(1973-)

Nascut a Sevilla, Israel Galván de los Reyes ha destacat en el món de la dansa flamenca pels seus intricats moviments de peus. Amb la voluntat d'unir el que és tradicional i contemporani ha aproximat les seves coreografies a les arts plàstiques. Galván ha investigat sobre la gestualitat i ha enaltit la singularitat de cada ballarí. El seu ball incorpora tècniques i passos, fins i tot idees, que provenen de la dansa contemporània o dansa-teatre. El treball del ballarí va estretament lligat als guions i a la direcció artística de Pedro G. Romero.

¡Mira! Los zapatos rojos (1998) és el primer muntatge coreografiat per Israel Galván. Va ser estrenat al *Teatro Lope de Vega*. Inspirat en el conte de Hans Christian Andersen *Les sabatilles vermelles*, Galván adapta la història centrant-se en el moviment de peus, introduint el cant i els efectes visuals. Els seus moviments s'apropen a la dansa contemporània i el negre i el vermell del vestuari accentuen el dramatisme de l'espectacle.

Didi-Huberman, Georges. **El bailaor de soledades**. Pre-textos, 2008.

Frayssinet Savy, Corinne. **Israel Galván, bailar el silencio : una antropología histórica del baile flamenco**. Continta Me Tienes, 2015.

Reggiani, Mar (dir.). **Israel Galván**. Mare, 2010.

MARTA GRAHAM

(1894-1991)

Nascuda a Pittsburgh Martha Graham és una de les grans revolucionàries de la dansa i una de les pioneres de la dansa contemporània. Entenia el moviment del cos com a mitjà de comunicació i d'expressió d'estats anímics, de pensaments i idees, de sentiments i emocions. El seu ball pren consciència d'aquests i del gest que provoquen en els ballarins i ballarines. La respiració, les contraccions i relaxacions musculars, els moviments a terra, i els estiraments del cos, en especial de l'esquena són elements clau del que es va acabar denominant *Mètode Graham*.

Appalachian springs (1938) és un ballet que forma i tanca una trilogia sobre els pioners americans coreografiada per Martha Graham a partir d'un poema d'Hart Crane. La quotidianitat del poble americà representat en el vestuari, una escenografia mínima i una coreografia neta i atlètica amb salts i girs en espiral. La música va anar a càrrec d'Aaron Copland que li va merèixer el premi Pulitzer de Música.

Deane, John. ***Acts of light: Martha Graham in the twenty-first century*** University Press of Florida, 2006.

Graham, Marta. ***Martha Graham: la memoria ancestral***. Circe, 1995.

SYLVIE GUILLEM

(1965-)

Nascuda a París, Sylvie Guillem ha estat Primera ballarina al Ballet de l'Òpera de París i del Royal Ballet de Londres. És considerada una de les millors ballarines del món amb una gran tècnica i un cos que li permet passos i postures vertiginoses. Una fam d'investigar i investigar-se enormes, l'han dut a treballar amb molts coreògrafs, escoles i tècniques. Maurice Béjart, William Forsythe i Mats Ek...

Evidentia (1995) és un projecte experimental per la televisió que en paraules de Guillem busca "deixar la pel·lícula ballar". Cinc peces curtes on cineastes i ballarins coreografien una performance unida per les aparicions de Sylvie que surt parlant entre una i altra. "Solo" de William Forsythe, "Blue yellow" amb Sylvie Guillem, "Smoke" amb Sylvie Guillem i Niklas Ek, "Movement" de David Kern i Benedicte Loyer i "In the wind, there is someone" de David Kern i Brian Reeder. El moviment és el protagonista d'una càmera que s'encarregarà de captar la dansa dels cossos i les imatges en moviment.

Guillem, Sylvie. **Evidentia**. Warner Music, 1995.

May, Deborah. **Sacred monsters**. Axiom, 2008.

LESTER HORTON

(1906-1953)

Nascut a Indianapolis, Lester Horton és considerat un dels fundadors de l'escola americana. La seva gran aportació va ser posar el focus en la corporalitat del moviment, el cos és el protagonista, en la seva flexibilitat, joc d'equilibris i força. La musculatura i la consciència corporal són el centre del treball. Es va interessar en les danses orientals, africanes i dels pobles indis nord-americans i va portar les conclusions que en va extreure a aquesta forma de concebre la dansa, el cos s'expandeix al seu límit per abraçar un espai extern i, per tant, és una constant en les seves coreografies les postures obertes i els braços desplegats.

La consagració de la primavera (1937) és una de les seves coreografies més admirades. Amb música d'Igor Stravinsky Horton va visitar l'obra ubicant-la a l'antic Far West i va introduir danses natives americanes. La peça ha estat coreografiada per artistes com Nijinsky, Maurice Béjart, Pina Bausch, Martha Graham o Mary Wigman.

Tribute to Lester Horton. Aviva Films Ltd. Recurs digital: e-biblio.cat.

DORIS HUMPHREY

(1895-1958)

Nascuda a Illinois, Doris Batcheller Humphrey va destacar per les seves aportacions al món de la coreografia. El seu concepte del moviment com a caiguda i recuperació, el "Fall-Recovery", no només es veu materialitzat en un ball d'equilibris, suspensions i caigudes, sinó també en una concepció més metafòrica de vida, mort i resurrecció o de lluita entre forces adverses que condiciona el seu ball i el seu estil i se'n desprèn una filosofia. Caminar, córrer i saltar passen a tenir un pes molt important en les seves coreografies i els seus desplaçaments.

La trilogia (1935-1936) és l'obra amb què Doris Humphrey expressa millor la seva tècnica i concepció del moviment. Amb música de Wallingford Riegger, es compon de tres peces on es narren diferents problemes socials contemporanis: *New Dance* (1935), *With My Red Tires* (1936) i *Theatre Piece* (1936)

A new dance for America the choreography, teachings and legacy of Doris Humphrey. Filmmakers Library, 2011. Recurs digital: e-biblio.cat.

ANNE TERESA DE KEERSMAEKER

(1960-)

Nascuda a la ciutat belga de Malinas, Anne Teresa de Keersmaeker, alumna de Maurice Béjart, s'ha dedicat a investigar el moviment i la relació d'aquest amb la música. El llenguatge, la geometria i les arts visuals són elements clau d'aquesta recerca. De Keersmaeker canvia el focus i aporta innovació a la dansa contemporània. Amb la creació de la companyia Rosas estableix un espai de contínua exploració de reconeixement internacional.

Fase, Four Movements to the Music of Steve Reich (1982) és una obra amb quatre composicions repetitives amb música d' Steve Reich, tres duets en forma de *pas de deux* i un solo. Els patrons geomètrics, les figures del cercle i la línia, o les estructures matemàtiques motiven els moviments coreogràfics on la relació entre la dansa i la música, element d'estudi de la coreògrafa i ballarina, es fa patent. Un vestuari auster i una il·luminació encarregada de jugar amb els desplaçaments i les obres creant la impressió de multiplicació de ballarins a l'escenari.

Soulier, Noé. ***Drumming : Anne Teresa de Keersmaeker / Rosas / Steve Reich / Dries Van Noten / Jan Versweyveld***. Mercatorfonds, 2020.

GENE KELLY

(1912-1996)

Nascut a Pittsburgh, Eugene Joseph Curran va revolucionar amb les seves coreografies de ritme ràpid i àgil el cinema musical. Una bona tècnica, un estil atlètic, l'entusiasme del seu estil van marcar una nova forma de ballar. Va innovar amb temes com la il·luminació, i els efectes visuals, però també va modificar la concepció del ball i el ballarí apropant la dansa al públic a través del cinema en una recerca infinita per la perfecció. El seu llegat va ser inspirador per a molts ballarins i ballarines i artistes del món de la música en general.

Cantant sota la pluja (1952) és un referent dins la història del cinema. Creada un any més tard, de la també magnífica, *Un americà a París*, *Cantant sota la pluja* conté escenes de ball de gran virtuosisme, un moviment de peus de ritme frenètic, un estil elegant i sensual capaç de transmetre senzillesa i naturalitat en difícils passos de ball. Una dansa optimista i alegre, una injecció de vitalitat i energia.

Coma, Javier. ***Centauros del desierto ; Cantando bajo la lluvia***. Dirigido, 1994.

Donen, Stanley. ***Cantando bajo la lluvia***. Turner, 2002.

Pérez Agustí, Adolfo. ***Cine musical: desde Gene Kelly a John Travolta, pasando por Gingers Rogers y Liza Minelli***. Masters, 2004.

RUDOLF VON LABAN

(1879-1958)

Nascut a Bratislava, Rudolph von Laban és el creador d'un sistema de notació matemàtica del moviment utilitzat per analitzar-lo i comprendre'l anomenat *Labanotation*. Laban entenia el cos com un mitjà de comunicació i la dansa com a moviment expressiu del cos amb l'entorn, un estat de mobilitat i estabilitat que s'alternaven creant danses de tensió i descàrregues. El cos humà es mouria amb una intencionalitat -el pes-, amb un ritme -el temps-, per un espai i amb un esforç -el flux-. Considerat el pare de la dansa creativa, va contribuir amb tècniques d'improvisació i de composició coreogràfica i el seu llegat perdura encara avui.

Laban, Rudolf von. **Danza educativa moderna**. Paidós, 1993.

Laban, Rudolf von. **El Dominio del movimiento**. Fundamentos, 2020.

Laban, Rudolf von. **Una Vida para la danza**. Consejo Nacional para la Cultura y las Artes Centro Nacional de las Artes, 2001.

JOSÉ LIMÓN

(1908-1972)

Nascut a la ciutat mexicana de Culiacán, José Arcadio Limón va reivindicar el ballarí en el món de la dansa contemporània. Va trobar inspiració en les arrels de la seva identitat i cultura mexicana i va ser alumne de Doris Humphrey, Charles Weidman i Balanchine. Les coreografies de Limón estaven condicionades per la concepció de la gravetat i el pes del cos de Doris Humphrey. Limón jugava amb la caiguda i la recuperació del cos per aportar profunditat als moviments. Moviments, que eren una extensió de les emocions del ballarí.

The Moor's Pavane (1949) és una de les coreografies més destacades de José Limón i de més repercussió. Inspirada en la tragèdia d'Otelo de William Shakespeare amb música de Purcell, es tracta d'una dansa dramàtica i emocional. Amor, gelosia i traïció combinada amb gestos estilitzats i moviments senzills.

Cardona, Patricia. ***Dramaturgia del bailarín: cazador de mariposas: un estudio sobre la naturaleza de la comunicación escénica y la percepción del espectador***. Centro Nacional de Investigación, Documentación e Información de la Danza José Limón, 2000.

Lewis, Daniel. ***The Illustrated dance technique of José Limón***. Dance Horizon Book, 1999.

VATSLAV NIJINSKY

(1889-1953)

Nascut a Kíev, Vàtslav Fomitx Nijinski va ser l'estrella absoluta dels Ballets Russos de Diàguilev. Va ser un ballarí de dansa clàssica formidable amb unes qualitats físiques que li permetien fer uns salts vertiginosos. Com a coreògraf va ser un gran innovador, amb temàtiques revulsives, i un dels grans precursors de la dansa moderna. La seva vida i el seu llegat han inspirat pintures, escultures, poemes i cinema.

Jeux (1913) és un dels quatre ballets coreografiat per ell mateix, amb música de Claude Debussy i un sol acte. Nijinski va ballar amb sabatilles de puntes i va encetar el que més endavant rebria el qualificatiu de dansa neoclàssica. La temàtica, un triangle amorós, la posada en escena, una pilota de tennis sorgida de forma inesperada que dona a lloc a una sèrie de jocs, i una dansa sensual de moviments angulosos.

Nijinski, Vàtslav. **Diario**. El Acanilado, 2003.

RUDOLF NURÉYEV

(1938-1993)

Nascut a Sibèria, Rudolf Khamétovitx Nuréiev és considerat un dels millors ballarins del món i ha estat en les companyies més destacades. D'una admirable tècnica clàssica Nuréiev va ampliar l'aparició dels personatges masculins, va transitar entre el clàssic i el contemporani. Perfeccionista, apassionat i treballador incansable com a coreògraf va revisar els papers dels ballets clàssics i va introduir coneixements de ballarins de la dansa moderna com Martha Graham i José Limón.

El llac dels cignes (1964) és un dels ballets que han marcat la història de la dansa clàssica amb les interpretacions de Rudolf Nureyev i de Margot Fonteyn i la revisió del primer sobre el treball dels coreògrafs Marius Petipa i Lev Ivanov.

MacCann, Colum. ***El Balarín***. RBA, 2004.

Sánchez Vegara, Mª Isabel. ***Rudolf Nuréiev***. Alba Editorial, 2019.

Roussillon, François. ***Dancer's dream: the great ballets of Rudolf Nureyev***. Arthaus Musik, 2009.

ANNA PAVLOVA

(1881-1931)

Nascuda a Sant Petersburg, Anna Matfeievna Pavlova va destacar com a ballarina. De cos esvelt i aspecte fràgil i eteri, va trencar el cànon corporal que es tenia sobre la ballarina fins aleshores, una dona forta i musculosa amb una tècnica robusta. A causa del pont de peu molt alt va haver de reforçar la sabatilla de punta, creant el model que és utilitzat actualment. Expressiva, flexible i elegant, Pavlova es va especialitzar en la interpretació de papers romàntics. Va viatjar per tot el món portant la dansa clàssica arreu. D'aquests viatges en va extreure coneixements que va aplicar a les coreografies que crearia ella mateixa.

El llac dels cignes (1905) i concretament l'escena de *La mort del cigne* és la peça que va immortalitzar a Anna Pavlova. La coreografia va ser feta per Michel Fokine expressament per a ella. Anna Pavlova va saber transmetre el patiment i el dolor del seu personatge i el públic la va ovacionar convertint-la en un mite del ballet.

Pavlova, Anna. **Vaig somiar que era una ballarina: una història d'infantesa.** Serres, 2002.

Snyder, Laurel. **Swan: the life and dance of Anna Pavlova.** Chronicle Books, 2021.

MARIUS PETIPA

(1818-1910)

Nascut a Marsella, Victor Marius Alphonse Petipa, tot i que va arribar a ser primer ballarí de diverses companyies, destaca en el món de la dansa per ser el gran coreògraf de la dansa clàssica. Junt amb el músic Txaikovski, van crear els ballets d'*El llac dels cignes*, *El trencanous* i *La Bella Dorment* entre molts d'altres. Les seves coreografies partien d'una tècnica rigorosa exigida a tots els intèrprets per igual. Va ser l'artífex d'una nova estructura del *pas a deux* tal com es coneix avui en dia i va introduir passos de les danses tradicionals, escenes de pantomima i una destacada posada en escena.

El llac dels cignes (1895) és una coreografia feta conjuntament amb Lev Ivanov, portada als escenaris anteriorment per Julius Reisinger el 1877. *El llac dels cignes* és un conte de fades estructurat en 4 actes dels quals Marius Petipa es va encarregar del 1r i del 3r i Lev Ivanov del 2n i el 4t.

Konaev, Sergey. **Marius Petipa: del ballet romàntico al clàssico**. Publicaciones de la Asociación de Directores de Escena de España, [2020].

Petipa, Marius. **Mémoires**. Actes Sud, 1990.

MAIA PLISSÉTSKAIA

(1925-2015)

Nascuda a Moscou, Maia Mikhàilovna Plissétskaia és considerada una de les ballarines més grans del ballet clàssic, amb una força de cames i uns salts vertiginosos que li van valdre el nom de “reina de l'aire”. Plissétskaia va esdevenir *prima ballerina assoluta* amb un estil de ballar molt personal i amb la introducció d'elements de la dansa moderna. Els més grans coreògrafs del segle XX com Jakobson, Roland Petit, Béjart i Grigoróvich van escriure peces especialment perquè fossin ballades per ella.

El llac dels cignes (1985) és en paraules de Maia Plissétskaia el ballet més difícil de ballar “perquè no permet amagar res”. El va ballar més de 800 cops i va tenir un paper decisiu en la seva vida. En va ballar tres versions diferents i va tenir com a parella de ball múltiples companys. Mans, colzes, cap, tors... Maia va saber donar al seu personatge els moviments i l'expressió de l'estil Plissétskaia.

Plissétskaia, Maia. **Yo, Maya Plisetskaya**. Nerea, 2006.

Plissétskaia, Maia. **Diva of dance**. EuroArts, 2006.

TAMARA ROJO

(1974-)

Nascuda a la ciutat canadenca de Montreal, però amb nacionalitat espanyola, Tamara Rojo va ser primera ballarina del *Royal Ballet de Londres* i ha estat guardonada amb nombrosos premis. Les seves contribucions a la dansa no han estat únicament com a intèrpret sinó que ha destacat com a directora artística, concretament de l'*English National Ballet*. Ha apostat per donar oportunitat tant a dones coreògrafes com a nous coreògrafs que han donat un aire fresc i han modernitzat el repertori de ballets clàssics amb una oferta innovadora i avantguardista.

Shyphide (1994) és el ballet que li va atorgar una medalla d'or amb només vint anys. La perfecció tècnica, una interpretació extraordinària i uns moviments precisos i lleugers. Però si donem veu a la ballarina els papers que va estimar més van ser els de Carmen de Mats Ek, Manon i Mary Vetsera de Kenneth MacMillan i Marguerite de Frederick Ashton.

Royal Ballet. **Manon**. Decca, 2009.

Royal Ballet. **Les Patineurs; Divertissements; Scènes de ballet**. Opus Arte, 2011.

WIM VANDEKEYBUS

(1963-)

Nascut a la ciutat belga de Herenthout, Wim Vandekeybus és un referent en el món de la dansa. Ha sabut fusionar disciplines i ha treballat en col·laboració amb diferents artistes i creadors. Música en directe, efectes visuals, teatralitat, un text mínim, muntatges multidisciplinaris que posen el focus en el moviment i en els cossos, en la relació de l'individu i el col·lectiu. Les obres, tant d'autors clàssics com contemporanis es transformen a les seves mans per adquirir una nova forma.

What the body does not remember (1987) és l'espectacle amb el qual va debutar amb la seva companyia *Última vez*. Amb els compositors Thierry de Mey i Peter Vermeersch va crear una performance on el conflicte i l'enfrontament entre ballarins i entre ballarins i música provocava una atmosfera d'angoixa i perill.

Vandekeybus, Wim. **Wim Vandekeybus: dance & short fiction films**. Manga, 2006.

MARY WIGMAN

(1886-1973)

Nascuda a la ciutat alemanya de Hannover, Karoline Sophie Marie Wiegmann és considerada una de les més grans exponents de la dansa moderna expressionista. Alumna d'Émile Jaques-Dalcroze i Rudolf Laban Wigman va encaminar-se cap a un concepte més ampli de la dansa lliure basat en la respiració i en el moviment de la contracció i relaxació. La improvisació, la concepció de l'espai i la pràcticament eliminació de la música caracteritzen l'estil de Wigman, que cercava amb el moviment alliberar emocions reprimides i provocar respostes emocionals.

La dansa de la bruixa (1914) és una de les seves obres més reconegudes. Un solo, que mostra el "jo", que s'acompanya de gests bruscos i una percussió de fons, com a única música. Una màscara, un caminar descalça, moviments bruscos i canvis d'expressió, desplaçaments i girs, un habitar els marges, dona i animal, coreografiant el caos.

Wigman, Mary. ***El Lenguaje de la danza***. Aguazul, 2002.

Les imatges utilitzades a la guia són propietat dels seus autors i autores i s'han utilitzat sense ànim de lucre per difondre la seva obra: Freepik, GetArchive, Lex, Picryl, Store Norske Leksikon, Wikimedia Commons. Altres imatges i tipografies utilitzades són de canva.com. Tipografies: Century Gothic, Gotham Consensed, Helvetica, Open Sans, Roboto.

BIBLIOTEQUES MUNICIPALS DE SABADELL

- **Biblioteca Vapor Badia**
C. de les Tres Creus, 127-129
Tel. 93 745 17 03
bibliovaporbadia@ajsabadell.cat
- **Biblioteca del Nord**
Rda. de Navacerrada, 60
Tel. 93 724 64 01
bibliodelnord@ajsabadell.cat
- **Biblioteca del Sud**
Pg. dels Almogàvers, 49
Tel. 93 720 51 74
bibliodelsud@ajsabadell.cat
- **Biblioteca de Ponent**
I. d'Ovidi Montllor, 5
Tel. 93 717 39 74
bibliodeponent@ajsabadell.cat
- **Biblioteca dels Safareigs**
C. del Papa Pius XI, 165
Tel. 93 717 53 43
bibliosafareigs@ajsabadell.cat
- **Biblioteca de la Serra**
Pl. de Cristóbal Ramos, 1
Tel. 93 726 34 68
bibliolaserra@ajsabadell.cat
- **Biblioteca de Can Puiggener**
Pl. del Primer de Maig, 1
Tel. 93 716 51 50
bibliocanpuiggener@ajsabadell.cat

www.sabadell.cat/bims

Ajuntament
de Sabadell
Biblioteques Municipals

Diputació
Barcelona